

ACHTERGROND

TEKST: SUZANNE VISSER

NIEUWE PLANNEN VOOR

DE DELTA

>> Lange tijd werden de Deltawerken gezien als de ultieme triomf over het water. De techniek stond voor niets en de mensen waren veilig. Maar de natuur stierf. Een blik terug in de tijd en een vooruitblik naar een nieuwe kijk op de delta, waarin de natuur geen tegenstander is, maar een bondgenoot.

-----'0428 uur - ook in willemstad is noodtoestand afgekondigd. de polders ruymgenhil en oude heyningen (gem fijnaard) lopen vol. electriciteit is uitgevallen. het stadje willemstad loopt onder'-----
----- '0446 uur - alle sirenes in de fabrieken loeien, de kerkeklokken luiden. het gerucht gaat dat de dijk bij de grote lindt is doorgebroken'-----

(Fragmenten van telexberichten uit de rampnacht. Bron: De Ramp, februari 1953)

Onophoudelijk ratelen de telexen in de donkere nacht van 1 februari 1953, als springtij en stormvloed Zeeland en delen van Zuid-Holland en Noord-Brabant reddeloos overspoelen. Bij het grijze ochtendlicht is het land verdwenen onder grauwe golven, hier en daar onderbroken door een struik, een paardenrug, een half ingestort dak. Vanuit gammele reddingsboten kijken bleke gezichten van overlevenden naar de plaatsen waar zij familieleden in de onbarmhartige golven hebben zien verdwijnen. 'Dit nooit weer' is het gevoel dat overheerst in geschokt Nederland. Dit nóóit weer.

De plannen liggen er al. In 1929 heeft Rijkswaterstaat een eerste studie gedaan naar het intomen van de Nederlandse delta. Er volgen er nog tientallen. Het merendeel is van de hand van Johan van Veen (1893-1959), de geniale maar eenzellige waterstaatkundig ingenieur die later te boek zal komen te staan als de vader van het Deltaplan. Hij is ook de ambtelijk secretaris van de Stormvloedcommissie die in 1939 wordt ingesteld om te onderzoeken welke waterstanden zich bij stormvloed kunnen voordoen en welke veiligheidsmaatregelen nodig zijn. Van Veen berekent dat de dijken in Zuidwest-Nederland gevaarlijk laag zijn, maar zijn boodschap lijkt aan dovemansoren gericht. Onder het pseudoniem Dr. Cassandra – naar de prinses die de val van Troje voorspelde, maar niet werd gehoord – publiceert de ingenieur daarom niet mis te verstane waarschuwingen. Als het aan hem ligt, wordt de kustlijn dichtgemaakt. Niet alleen de

Zeeuwse, maar de hele kust: vanaf de Oosterschelde tot aan de Dollard, inclusief de Waddenzee. Boeren in Zeeland zien er wel heil in, vooral uit economische motieven. Zij kijken reikhalzend uit naar extra land en voldoende zoet water om het hele jaar te kunnen doorboeren.

Begin 1953 (twee dagen vóór de ramp!) publiceert de Stormvloedcommissie op verzoek van minister Algera van Verkeer en Waterstaat een voorstel om de zeearmen tussen Walcheren en Voorne af te sluiten.

Twee dagen later komt het water: daarna is nietsdoen geen optie meer.

Het kabinet grijpt naar de plannen die er liggen, zonder te vragen of het ook anders kan. Binnen twee weken stelt minister Algera een negenhoofdige Delta-commissie in, met Van Veen als ambtelijk secretaris. Een jaar na de ramp ligt er een eerste rapport, weer een jaar later wordt de Deltawet ingediend en in 1960 is het Deltaplan een feit. Achtereenvolgens worden de Hollandse IJssel, het Veerse Gat, het Haringvliet en het Brouwersgat afgesloten. Paul de Schipper beschrijft in zijn boek 'De slag om de Oosterschelde' hoe groot de haast was: nog vóór de Deltawet door de Kamer was, had Rijkswaterstaat een deel van het werk al aanbesteed. Dat de afsluiting van zeearmen gevolgen voor de natuur kon hebben, was geen argument: wie had het over bruinvissen, zalm en paling in het licht van een ramp die 1.836 mensenlevens had geëist?

De afsluitingen pakken desastreus uit voor een van de rijkste natuurgebieden van Europa. Vóór de komst van de Deltawerken is het mondingsgebied of estuarium van de grote Nederlandse rivieren een ongelooflijk productief ecosysteem. Hier floreert de Noordzeegarnaal, hier trekken de zalm en de drie meter lange steur langs op hun reis naar stroomopwaarts gelegen paai-gebieden in Nederland en Duitsland. Ook dolfinen en bruinvissen zwemmen de zeearmen op, aangetrokken door de voedselrijkdom die het gevolg is van de ontmoeting van zoet en zout water. Het afstervende zoetwaterleven in het brakke water zorgt voor een

enorme hoeveelheid organisch materiaal dat uit het water wordt gefilterd door ontelbare mossels, kokkels en garnalen. Miljarden larven vinden hun weg als dierlijk plankton naar de kustzee. Al die schelp- en schaaldieren en dat plankton, gevoegd bij de schorren en slikken die door het getij ontstaan, maken de delta tot een waar paradijs voor vogels en vissen. Het is een perfect evenwicht: overmatige algengroei wordt voorkomen doordat het dierlijke plankton leeft van het plantaardige plankton, terwijl de afzetting van kleideeltjes en andere sedimenten de hoogte van het land op peil houdt. De door de getijdendynamiek veroorzaakte overstromingen en wisselende grondwaterstanden vormen voor de mens een risico, maar zijn voor de natuur een levensvoorwaarde. En dus gaat de natuur achter de nieuwe dammen zienderogen achteruit.

Pas in de jaren zeventig komt langzaam het besef dat het anders moet.

Intussen is het eens zo gezonde estuarium onherkenbaar veranderd. De dynamiek is weg en de visstanden zijn uitgedund. De soortenrijkdom is naar schatting met 85 procent afgenomen. Het dode, zuurstofloze water achter de dammen wordt geteisterd door blauwalgplagen en is niet eens meer bruikbaar voor de landbouw. Het land kalft af doordat er onvol-

doende sediment wordt afgezet. Oesterkwekers en mosselvisseren zien hun bron van levensonderhoud in rap tempo teloorgaan.

Aanvankelijk voert de bioloog Bram Drinkwaard uit het Zeeuwse Wemeldinge een eenzame strijd tegen het Deltaplan en voor de natuur. Geleidelijk aan krijgt hij meer bijval, maar tot ingrijpen komt het niet. Als echter ook de laatste zeearm, de Oosterschelde, met een vaste dam dreigt te worden afgesloten, komt een groep vissers en natuurliefhebbers uit Yerseke in opstand. Zij dopen zichzelf tot de Aktiegroep Oosterschelde Open en pleiten voor dijkverhoging in plaats van een afsluitdam. Vijf jaar duurt het voordat de regering capituleert. Dat er een dam komt, staat tegen die tijd al vast. Maar het kabinet-Den Uyl geeft Rijkswaterstaat wel opdracht het ontwerp te veranderen in dat van een pijlerdam die de getijden doorlaat. In 1986 is de Oosterschelddam klaar. Dan rest alleen nog de Maeslantkering in de Nieuwe Waterweg, die in 1997 wordt opgeleverd.

Bij de bouw waren ze uniek, maar ruim vijftig jaar na de watersnoodramp zijn de Deltawerken achterhaald. Het beheer is duur – Rijkswaterstaat heeft bijvoorbeeld al in 1998 erkend dat het beter en goedkoper was geweest, de Oosterscheldedijken te

< STELLENDAM

Het dorp Stellendam op Goeree-Overflakkee werd hard getroffen door de watersnoodramp in 1953. Veel huizen werden verwoest en ruim vijftig inwoners overleefden de ramp niet.

< SCHOUWEN-DUIVELAND

Een bovenaanzicht van het eiland Schouwen-Duiveland, een dag na de watersnoodramp. Maar liefst 531 bewoners van Schouwen-Duiveland vonden de dood.

< HULP

Iedereen helpt mee om nog grotere schade te voorkomen. Bij Strijen proberen middelbare scholieren de dijk tijdelijk te herstellen met zandzakken.

verhogen – en veel van de bouwwerken zijn over 40 tot 50 jaar aan vervanging toe. Maar ernstiger is dat de effecten van de huidige klimaatverandering veel te groot zijn om op een deugdelijke manier de strijd te blijven aanbinden met het water. Niet alleen de zeespiegel stijgt, ook de waterstand in de rivieren varieert steeds sterker en het land klinkt in. Perioden van droogte en wateroverlast wisselen elkaar af. We hebben ons zo goed gewapend tegen overstromingsgevaar vanuit zee dat we al dat rivierwater niet meer kwijt kunnen.

Veilig waar het moet, flexibel waar het kan. Dat is het motto van het Wereld Natuur Fonds voor de ontwikkeling van de Nederlandse delta. Door de zee en de getijden niet langer te zien als vijand maar als bondgenoot, heeft zowel de mens als de natuur in

de dichtbevolkte Nederlandse delta een toekomst. De oplossing ligt in een uitgekende combinatie van sterke dijken en flexibele waterkeringen waar het móet, en meeveren met het water waar het kán. Zo ontstaat een veilige en mooie delta, die ook nog eens minder kostbaar is dan een hele generatie Deltawerken-nieuwe stijl. In het plan 'Hoogtij voor laag Nederland' heeft het Wereld Natuur Fonds deze visie uitgewerkt. Naast innovatieve technieken komen aloude principes terug. Bouwen op terpen in minder dichtbevolkte gebieden bijvoorbeeld. Zo hoeven dure, onderhoudsintensieve dijken geen vrijwel lege polders meer te beschermen, die bij een eventuele dijkdoorbraak als een badkuip vollopen. Hoog bouwen gebeurt al in de Rotterdamse haven, waar de loskades op 5 meter boven Nieuw Amsterdams Peil liggen. Een ander principe is profiteren van de opbou-

DELTA'S WERELDWIJD

Het Wereld Natuur Fonds houdt zich niet alleen in Nederland, maar wereldwijd met delta's bezig. Veel delta's zijn dichtbevolkt en overal roept de druk van het water vragen op. De verleiding om alles dicht te timmeren is groot, maar het Wereld Natuur Fonds is ervan overtuigd dat het natuurlijker kan. Zo denkt het bij de nog steeds groeiende Donau Delta mee over nieuwe scheepvaartroutes die de natuurlijke dynamiek bevorderen in plaats van tegenwerken. In de Afrikaanse Zambezi Delta wordt de garnalenindustrie zwaar getroffen door dammen die zijn gebouwd. Het Wereld Natuur Fonds zet zich daar in voor een natuurlijker dambeheer. En in China dringt het zoute water van de zee steeds verder de rivier de Yangtze binnen, wat een probleem is voor de landbouw en de drinkwatervoorziening. Om plannen voor 'harde' technische oplossingen bij te sturen, zoekt het Wereld Natuur Fonds met universiteiten en experts naar manieren om de natuurlijke wetlands te behouden en zelfs te versterken. Ook ondersteunt het WNF een zusterorganisatie in China bij de oprichting van een nieuw wereldwijd platform, de World Estuary Alliance, in 2010.

< **SCHADE**

Als het water is gezakt, is de schade aan de dijken pas goed te zien. Ook hier worden de dijken met zandzakken tijdelijk hersteld.

< **EVACUATIE**

Inwoners van Middelharnis worden na de ramp geëvacueerd.

'IK LUID DE NOODKLOK'

>> Ko Prins, directeur van Koninklijke Prins & Dingemanse uit Yerseke, is een schelpdierkweker van de vierde generatie. Als jongeman vocht hij in de Aktiegroep Oosterschelde Open tegen afsluiting van de zeearm. "Er zijn andere manieren om de veiligheid te garanderen. Zo'n mooi gebied, dat mag niemand afpakken."

Waar komt die liefde voor de Oosterschelde vandaan?

"Ik heb zeewater in de aderen. Als kind ging ik al met mijn vader mee naar het bedrijf. Bij laagwater liepen we op de slikken, bij hoogwater zwommen we en 's winters visten we. Zonder zee en zonder getijden kan ik niet leven. En als je als jongeman dan ziet wat er na afsluiting met het water in andere zeearmen gebeurt, dan ga je niet zitten wachten tot het in zo'n mooi gebied als de Oosterschelde net zo gaat. Dan moet je de mensen wakker schudden: veiligheid kan ook anders! Uit dat gevoel ontstonden destijds onze acties en voor een deel is het wakker schudden gelukt."

Voor een deel. Bedoelt u dat de Oosterschelde alsnog écht open moet?

"Ja. Ik ben geen deltaspecialist, maar ik maak me grote zorgen. Lange tijd leek het wel mee te vallen met de gevolgen van de dam, maar de laatste vijf jaar gaat de kwaliteit van het wa-

ter hard achteruit. De oesters groeien langzamer en we zien minder tong en andere platvis, terwijl die hier vroeger veel voorkwamen. Als ondernemer moet ik daarmee zien te leven, maar als natuurliefhebber luid ik de noodklok. Ik kan niet in de toekomst kijken, maar ik wil niet over vijf jaar moeten zeggen: de Oosterschelde is dood en ik zag het aankomen, maar heb niets gedaan."

Wat vindt u van de samenwerking met het Wereld Natuur Fonds?

"Door de samenwerking ontstaat een enorme kracht. Vissers en natuurbeschermers zijn het niet over alles eens, maar wel over de essentie. Natuurliefhebbers denken meer vanuit idealen, voor ons is de natuur dagelijkse realiteit. Maar als je de hele dag op het water zit, dan wil je die natuur toch niet kapot maken? Dat zou tegennaatuurlijk zijn! Idealen combineren met de praktijk, daar gaat het om."